

ВИХІД У СВІТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА З АГРАРНОЇ МЕХАНІКИ ТА ЕНЕРГЕТИКИ

© Гайдучок В., Дерпак О., 2008

У статті обґрунтовано необхідність видання російсько-українського словника науково-технічної термінології з аграрної механіки та розглянуто основні засади його укладання.

The paper deals with motivation of publication Russian-Ukrainian dictionary of scientific and technical terms in agrarian mechanics and energetics.

Українське термінознавство ще й досі перебуває в процесі становлення та нормалізації. Багато наріжних проблем залишаються поки що невирішеними.

За останні два десятиріччя в Україні видано чимало фахових тлумачних і перекладних словників з термінології різних галузей. Видані академічні лексикографічні праці [1–4] викликали чимало дискусій (див. наприклад [5; 6]), проте оновлених нормативних словників наразі теж не бачимо. Водночас, попри те, що Україна є державою аграрною, сільськогосподарській термінології не приділяють належної уваги.

Зазначимо й той факт, що нинішні студенти – одні з основних користувачів такої лексикографічної праці – майже не вивчають російської мови у школах. Натомість досить велика кількість фахової літератури, якою їм доводиться послуговуватися, особливо для написання курсових, дипломних і магістерських робіт, – це російськомовна.

Читаючи різного роду навчальну і навчально-методичну літературу, можна натрапити на дуже велику кількість зросійщень, що часто свідчить про незнання українських відповідників тих чи тих термінів: наприклад, *область січення* замість *ділянка перерізу*, *рульове управління* замість *кермове керування*, *повірочна плита* замість *перевірна*, *границя текучості матеріалу* замість *межа плинності*, *скважистість сіна* замість *шпаруватість*, *ступиця* замість *маточина* тощо. Під впливом явища міжмовної омонімії сплутують терміни *сітка* і *мережа*, *дільник* і *подільник*, *зведений* і *приведений*.

Треба також взяти до уваги, що у відомих на сьогодні перекладних словниках не зафіксовано у повному обсязі терміни на позначення різних агрегатів і машин, що їх застосовують в сучасному сільському господарстві, а це відповідно ускладнює їх переклад в україномовній науковій літературі. Крім того, нинішню науку постійно поповнюють новими термінами у зв'язку з науково-технічним прогресом.

Саме тому вихід у світ перекладного термінологічного словника аграрного профілю був справою необхідною. У за пропонованій розвідці розглянено основні характеристики видання «Російсько-український словник науково-технічної термінології: Аграрна механіка та енергетика».

Завданням авторів було подати грамотний переклад спеціальних термінів, які стосуються сільськогосподарської механіки та енергетики і функціують у російській нормативній термінологічній системі. Отож, під час укладання словника насамперед вибрано ті терміни, що стосуються безпосередньо технічної сфери аграрної галузі: зокрема, слова та словосполучення на позначення понять сільськогосподарської техніки (машини, знаряддя, прилади та пристрої), механізації виробничих процесів у тваринництві й рослинництві, а також зберігання та переробу сільськогосподарської продукції, застосування і переробу електроенергії в аграрній сфері. Вміщено термінологію з матеріалознавства, зносостійкості, теплотехніки, термодинаміки й технології матеріалів.

Крім того, залучено дотичну математичну та фізичну термінологію. Загалом до словника увійшло близько 25 тисяч найуживаніших сучасних російськомовних термінів та їх українські відповідники.

Словник орієнтовано на нормативну наукову термінологію. Автори враховували не лише український переклад термінів, що його зафіксовано у відповідних енциклопедичних та філологічних тлумачних і перекладних словниках, а й ті мовні одиниці, які широко вживаються в сучасних наукових джерелах, навчальній літературі. З іншого боку, розуміємо, що в нинішній час ані укладені академічні словники, ані чинні державні стандарти не є досконалыми, бо викликають чимало суперечок з приводу вживання тих чи тих термінів.

За основу було взято перекладний «Російсько-український словник наукової термінології. Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос», затверджений до друку Інститутом мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України. Проте ми намагалися систематично усунути певні неточності, допущені авторським колективом зазначеної лексикографічної праці, а також врахувати чинні державні стандарти, які вносять певні корективи у переклад терміноодиниць.

Наприклад, попри те, що деталь плуга має назву *полиця* (рос. – *отвал*), переклад термінів *отвальный*, *безотвальный* у вище вказаному словнику було подано, відповідно, як *поличковий* і *безполичковий* (що фактично є похідним від слова *поличка*), замість потрібних *полищевий* і *безполищевий*, які активно, до того ж, застосовуються в сучасній науковій літературі відповідного профілю, а також зафіксовані в інших лексикографічних працях.

У словниковій статті *кудель* основним відповідником подано переклад *кужіль*, а рідше вживаним – *куделя*, проте як похідні складні терміни переважно зазначають *куделеприкладний*, *куделеприкладання*, зігноруючи форми *кужелеприкладний*, *кужелеприкладання*, які, вважаємо, більше відповідають україномовній термінологічній системі.

Не усунуто систематично непритаманні українській мові словотвірні прикметникові моделі із суфіксами **оч** + **н** – *перевірочний* замість *перевірний* чи *перевірковий*, *передаточний* замість *передатний* чи *передавальний*, *накоточний* замість *накатувальний*^{*}, *підкладочний* замість *підкладний* або *підкладковий*, *усадочний* замість *усадковий*.

Не завжди узгоджено в академічному виданні переклади простих і похідних від них термінів. Наприклад, російський термін *резьба* перекладено як «різь; нарізка», проте поруч із тим у словнику подають ненормативні терміносполуки *різьбовимірювальний прилад*, *різьбонакатувальна головка*, *різьбова гребінка*.

Зрозуміло, що автори [1] не могли врахувати терміни з державних термінологічних стандартів, які видано пізніше. Скажімо, у словнику системно вжито термін *масло* як продукт технічного призначення, проте ДСТУ 3437-96, чинний від 1 липня 1997 року, фіксує два українські відповідники російського *масла* як нафтопродукту: *олива* як суміш високомолекулярних нафтових вуглеводнів, що використовують у техніці як мастильний, електроізоляційний, консерваційний матеріали та робочу рідину, і *мастило* – пластичний мастильний матеріал, структурована загусником олива, яку застосовують для зменшення тертя, консервації виробів і герметизації ущільнення [7]. А звідси, вимагали скоригованого перекладу й похідні терміни типу *маслонасос*, *маслопровод*, *маслоструйний*, *маслофільтр* тощо – їх перекладаємо відповідно як *оливна помпа*, *оливопровід*, *оливоструминний*, *оливофільтр*.

Вважаємо, що до позитивних рис нашого словника належить широке залучення термінологічних словосполук, які безпосередньо стосуються аграрного напрямку, наприклад:

орган орган; **ботвосрезающий о.** гичкозрізувальний орган; **выжимной о.** витискний орган; **измельчающий о.** подрібнювальний орган; **измерительный о.** вимірювальний орган; **подрезающий о.** підрізувальний орган; **подкапывающий о.** підкопувальний орган; **пусковой о.** пусковий орган^{**}; **рабочий о.** робочий орган; **распыливающий о.** розпилювальний орган; **регулирующий о.** регулювальний орган^{***}; **рыхлительный о.** розпушувальний орган; **сепарирующий о.** сепарувальний орган.

* *накотни* й – *ред.*

** *урухо* мчий орган – *ред.*

*** *регулю* вчий орган – *ред.*

транспортёр транспортер; **вибрационный т.** вібраційний транспортер; **винтовой т.** гвинтовий транспортер; **всасывающий т.** всмоктувальний транспортер; **встряхивающий т.** струшувальний транспортер; **выдвижной т.** висувний транспортер; **выгрузной т.** вивантажувальний транспортер; **гидравлический т.** гідравлічний транспортер; **гофрированный т.** гофрований транспортер; **гравитационный т.** гравітаційний транспортер; **гусеничный т.** гусеничний транспортер; **игольчатый т.** голчастий транспортер; **качающий т.** хитний (коливний) транспортер; **ленточный т.** стрічковий транспортер; **лотковый т.** лотковий транспортер; **отрясающий т.** струшувальний транспортер; **переборочный т.** перебиральний транспортер; **пластинчатый т.** пластинчастий транспортер; **плоскоременной т.** плоскопасовий транспортер; **пневматический т.** пневматичний транспортер; **погрузочный т.** навантажувальний транспортер; **подбирающий т.** підбиральний транспортер; **распределительный т.** розподільний транспортер*; **расстилочный т.** розстильний транспортер; **редкопрутковый т.** рідкопрутковий транспортер; **скребковый т.** скребковий транспортер; **сортировочный т.** сортувальний транспортер; **т.-накопитель** транспортер-накопичувач; **т.-питатель** транспортер-живильник; **т.-элеватор** транспортер-елеватор; **цепочно-скребковый т.** ланцюгово-скребковий транспортер; **цепочно-планчатый т.** ланцюгово-планчастий транспортер тощо.

Це не лише полегшить переклад уже готових терміносполучень, а й допоможе зрозуміти відмінності значень певних слів. Наприклад,

граница межа; (*предел*) границя; **воображаемая г.** уявна межа; **г. возбуждения** межа збудження; **г. неопределенности** *физ.* межа невизначеності; **г. погрешности** межа похибки; **г. полосы** межа смуги; **нижняя г. множества** *матем.* нижня межа множини; **г. устойчивости режима** границя стійкості режиму.

У словнику використано галузеві, граматичні й семантичні ремарки. Зокрема, вжито позначки належності термінів до технічної сфери та виробництва, галузей математики та фізики. Проте ми використовували їх лише у тих словникових статтях, де помітка могла визначати нюанси перекладу відповідного російського терміна. Наприклад,

развёрнутый 1. *матем.* розгорнутий, розгорнений; **2.** *техн.* розвернутий, розвернений.

Семантичні ремарки у формі коротких пояснень ми використовували для визначення поняттєвого змісту, уточнення чи розмежування значень реєстрового слова чи словосполуки. У словнику їх наведено у круглих дужках. Для прикладу:

храп 1. (*в повозке*) гальмо; **2.** (*грузоподъёмник*) храп; **3.** (*упор для остановки движущихся частей механизма*) гак.

Зважаючи на сказане, вважаємо, що укладений словник допоможе досить широкому колу читачів – студентам, аспірантам, слухачам курсів підвищення кваліфікації АПК, викладачам політехнічних та аграрних вищих навчальних закладів – у пошуку літературних відповідників технічної термінології, сприятиме нормалізації української національної термінології, правильному вживанню цих термінів в усному та писемному мовленні.

Розуміємо, що словник ще може потребувати певного доопрацювання, а тому будемо вдячні за будь-які зауваження та рекомендації.

1. Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / В. В. Гейченко, В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюк та ін. – К.: Наук. думка, 1998. – 892 с. 2. Російсько-український словник наукової термінології: Біологія, хімія, медицина / С. П. Вассер, І. О. Дудка, В. І. Єрмоленко та ін. – К.: Наук. думка, 1996. – 660 с. 3. Російсько-український словник: 160 000 слів / Уклад.: І. О. Анніна, Г. Н. Горюшина, І. С. Гнатюк та ін.; За ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Жайворонка. – К.: Абрис, 2003. – 1404 с. 4. Орфографічний словник української мови. – К.: Довіра, 1994. – 846 с. 5. Рицар Б., Рожанківський Р. Порівняльний аналіз термінів з нормативних документів і словників // Вісник ДУ «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми української термінології» (Матер. 6-ї Міжнар. наук. конф.) – 2000. – № 402. – С. 31–39. 6. Рицар Б., Микульчик Р. Типові помилки у проєктах термінологічних стандартів // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – № 4. – 2007. – С. 27–32. 7. ДСТУ 3437-96: Нафтопродукти. Терміни та визначення. – К.: Держспоживстандарт України.

* розподільчий транспортер – ред.